

ВРАБОТЕНА РОМКА – СИЛНА РОМКА

Мониторинг на
**ИСКОРИСТЕНОСТА
НА АКТИВНИТЕ
МЕРКИ И УСЛУГИ
ЗА ВРАБОТУВАЊЕ
ОД СТРАНА НА
РОМКИТЕ ЗА
2021 ГОДИНА**

Издание на:

ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација
и истражување, Скопје, 2022 година

Уредничка:

Оливера Стојковска Ивановска

Лектура:

Виолета Танчева-Златева

Дизајн и графичко уредување:

Марија Смилевска

Овој материјал е финансиран од шведската фондација „Квина тил Квина“. „Квина тил Квина“ не мора да се согласува со ставовите искажани во него. Неговата содржина е единствена одговорност на авторот.

ВОВЕД

Иако невработеноста е значително опадната во текот на изминатите години и достигнува 15,9 % во третиот квартал од 2021 година, сепак стапката на невработеност на Ромите остана непроменета. Според податоците од социјалното мапирање од 2018 година, стапката на вработеност на Ромите изнесува 23 %, речиси двојно помала од националниот просек, додека стапката на невработеност на Ромите е рекордно висока и изнесува 67 %. Кај Ромките стапката на вработеност изнесува 8 %. За да се намали невработеноста, во рамките на Оперативниот план за вработување се предвидени мерки за работодавачите да ги охрабрат Ромите да вработуваат други Роми или да развиваат сопствени бизниси, како и мерки за зголемување на вештините на невработените. Во просек, околу 3-4 % од Ромите биле корисници на активните мерки за вработување во последните неколку години, и иако апсолутниот број на Роми корисници се зголемува, релативниот удел на вкупниот број корисници опфатени со активните мерки за вработување останува непроменет.

Предизвиците што се појавуваат за вработување на Ромите се нивото на образование, посебно кај Ромките, како и ниската опфатеност со обуки и квалификации поради различни културолошки и традиционални ограничувања што им се наметнуваат на Ромките. Освен тоа, според истражувањето на УНДП и Светската банка, процентот на Роми кои се вклучени во неформална невработеност опаднал во периодот 2011 – 2017 за 26 %, достигнувајќи 38 %. Најчеста форма на неформално вработување кај Ромките е во трговијата и хигиенските услуги. Околу 48 % од ромските семејства се корисници на социјална помош, додека 23 % од Ромите не се евидентирани во Агенција за вработување на Република Северна Македонија (АВРСМ), бидејќи сметаат дека немаат придобивки од пријавувањето - иако Законот за социјална заштита предвидува дека сите полнолетни работоспособни членови на семејството кое користи ГМП (гарантиран минимален приход) задолжително мора да се пријавени во АВРСМ како активни баратели на работа.

Ситуационата анализа на Асоцијацијата за здравствена едукација и истражување – ХЕРА¹, исто така, покажува дека постои голем број нерегистрирани невработени Роми кои не ја гледаат АВРСМ како институција која дава помош и поддршка при вработување. Повозрасни-

¹ <<https://hera.org.mk/wp-content/uploads/2020/02/SITUACZISKA-ANALIZA.pdf>>

те Ромки речиси и ги нема меѓу корисниците на активни мерки и услуги за вработување и истовремено се соочуваат со самодискриминација и демотивираност. Ромките се ограничени во можноста да ги користат мерките за вработување и работно да се интегрираат поради малата или непостоечка институционална поддршка во грижата околу децата и повозрасните во домот. Анализата, исто така, препорачува поради спецификите на самата целна група да се осмисли и воведи посебна мерка за вработување на долгорочно невработени Ромки, која ќе вклучува меѓусекторски пристап.

Наодите и препораките од сите досегашни анализи за ова прашање сега може да се видат како дел од најновите стратешки документи за вклучување на Ромите. Така, во новата Стратегија за инклузија на Ромите 2022 – 2030, во Стратешка цел 1 – Зголемување на вработеноста на Ромите во Република Северна Македонија, како специфична цел 2, се појавува зголемување на опфатот во активните мерки за вработување и услуги со индикатор – најмалку 5 % опфат на Ромите во програмите за активни мерки за вработување на годишно ниво. Конкретно за активирање на Ромката во Националниот акциски план за заштита, промоција и исполнување на човековите права на жените и девојчињата Ромки 2022 – 2024, како посебна активност се поставува A.1.1.5 – Вклучување на Ромките како посебна целна група во Оперативниот план за вработување.

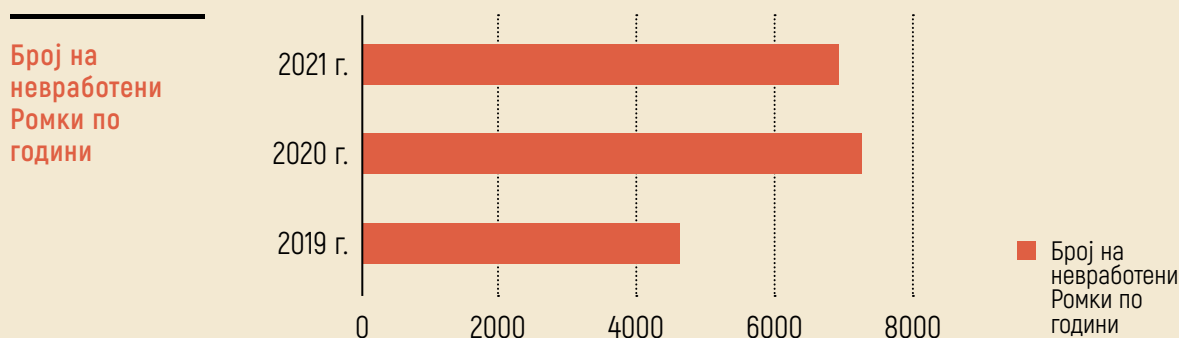
МЕТОДОЛОГИЈА

Краткиот осврт има за цел да даде преглед на актуелната состојба на невработеноста на Ромките во Република Северна Македонија, како и на степенот на искористеност на активните мерки и услуги за вработување од страна на Ромките. Документот е резултат на мониторинг активностите на Неформалната група за застапување на правата на Ромките во рамките на проектот „Вработена Ромка = независна Ромка“, поддржан од Фондацијата „Квина тил Квина“, кои беа спроведени во текот на 2022 година. Оваа неформална група, која е формирана во 2019 година со техничка поддршка на ХЕРА, се застапува за еднакви можности за вработување на Ромките во нашата држава. Наодите од спроведената анализа ќе се користат за застапување заради унапредување на националните и локалните програми и мерки за вработување на Ромки во Република Северна Македонија.

При подготовка на мониторинг извештајот се користи квалитативен методолошки пристап за собирање на податоци (деск-анализа). Оваа деск-анализа обезбеди податоци од анализата на оперативни планови, заради целосно согледување на моменталната состојба и бројот на невработени Ромки на национално ниво и на ниво на Град Скопје, како и на постоечките активни мерки и програми за вработување и нивната искористеност од Ромките. Исто така, во рамки на деск-анализата беа проверени и податоци што се достапни од слични истражувачки студии и извештаи, подготвени од граѓански и меѓународни организации. Со деск-анализата се прибраа секундарни податоци преку писма за барање информации од јавен карактер кои беа пратени до Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија и до Министерството за труд и социјална политика.

СПОРЕДБА НА СТАПКАТА НА НЕВРАБОТЕНОСТ НА НАЦИОНАЛНО НИВО И НА НИВО НА ГРАД СКОПЈЕ ЗА ПЕРИДОТ ОД 2019 ДО 2021 ГОДИНА СПОРЕД ВОЗРАСНА СТРУКТУРА И ОБРАЗОВАНИЕ

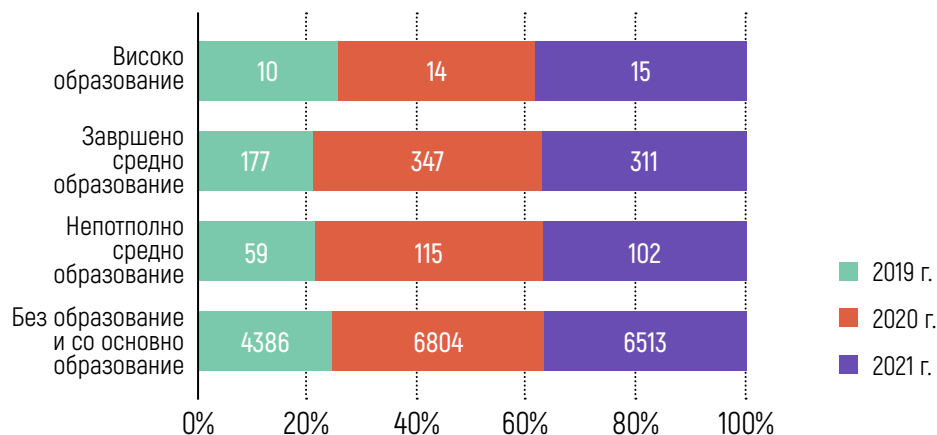
Стапката на вработување на Ромите во Република Северна Македонија е само 22 % и е скоро двојно помала од другите етнички заедници.² Според податоците на Агенцијата за вработување, во 2019 година имало регистрирано вкупно 4.632 невработени Ромки, додека во 2020 година тој број е за дури 57 % поголем и изнесува 7.280. Во 2021 година бројот на невработени Ромки не варира многу од 2020 година, и изнесува 6.942.

Евидентно е дека економската, здравствената и енергетската криза ја продлабочи нееднаквоста на најранливите категории граѓани. Од вкупниот број регистрирани невработени Ромки, дури 94 % се без образование или имаат само основно образование. За разлика од 2019 година, кога имало 4.386, во 2021 година бројот на оваа категорија е 6.513 и е зголемен за 48 %. Во 2020 година беше забележано зголемувањето на процентот кај регистрираните Ромки со непотполно средно образование за 95 %, од 59 на 115 за разлика од 2019 година, а во 2021 година тој број изнесува 102. Кај Ромките со завршено средно образование се забележува благо намалување на бројот во споредба со 2020 година, па така, од 347 во 2020 е намален на 311 во 2021 година. На национално ниво, процентот на регистрирани невработени Ромки со високо образование (10 Ромки) од 2019 година пораснал за 50 % (15 Ромки) во 2021 година.

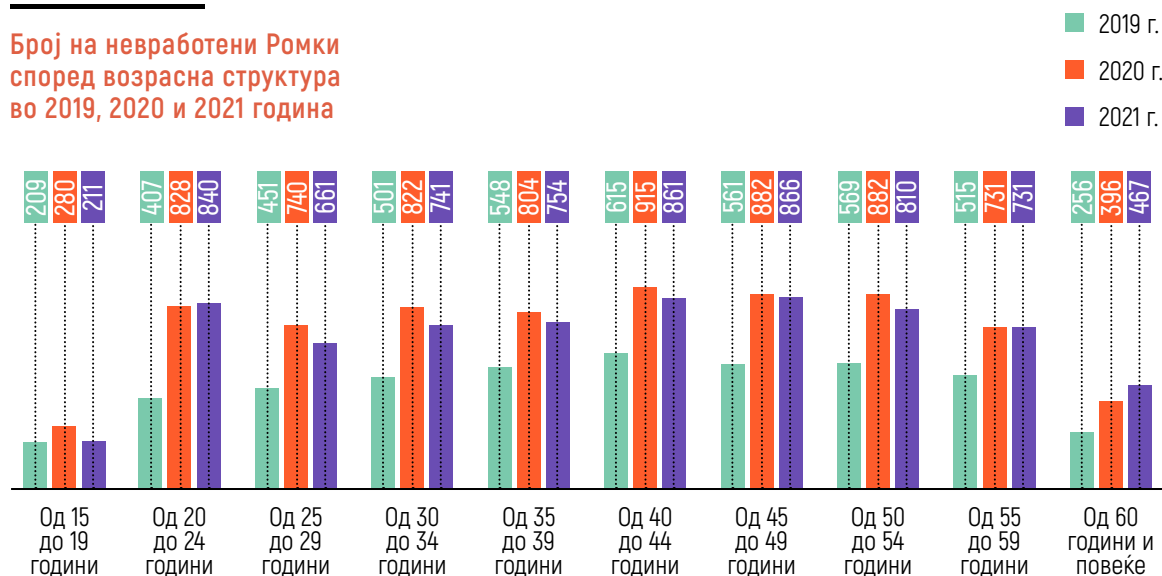
² Roma Integration Roadmap Republic of North Macedonia 2019-2021, *Roma Integration Regional Cooperation Council*, 2019, <<https://www.rcc.int/romaintegration2020/docs/109/roma-integration-roadmap-republic-of-north-macedonia-2019-2021>>

Број на
невработени
Ромки
според
степен на
образование
од 2019 до
2021 година

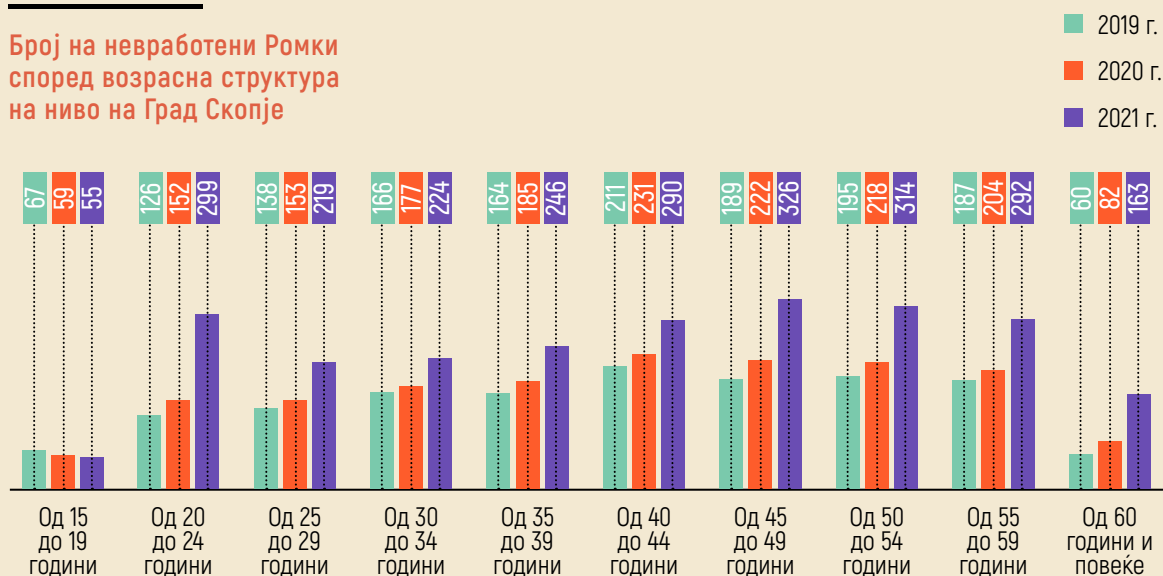
Бројот на невработени Ромки во речиси сите возрасни структури не подлежи на некои поголеми промени за разлика од 2020 година. Меѓутоа, загрижувачки е порастот во 2021 година од дури 137 % кај младите Ромки на возраст меѓу 20 и 24 години во споредба со 2019 година. Воедно, загрижува и порастот кај Ромките на возраст над 60 години, кај кои процентот се зголемил за 172 % во споредба со 2019 година.

Број на невработени Ромки
според возрасна структура
во 2019, 2020 и 2021 година

Што се однесува, пак, на ниво на Град Скопје, очигледно е општото зголемување на невработеноста кај Ромките, според образование и возрасна структура. Според податоците од Агенцијата за вработување, бројот на невработени Ромки на ниво на Град Скопје е зголемен за 61 % (2428) во 2021 година, во споредба со 2019 г., кога бројот изнесувал 1.504 Ромки. За разлика од 2019 година, кога имало регистрирани 1.427 невработени Ромки без образование и со основно образование, во 2020 година тој број изнесува 1.579, а во 2021 година е искачен на 2.278. Очигледно е зголемувањето на бројот на Ромки со завршено средно образование, кој во 2021 година се зголемил за 106 % (93) во споредба со 2019 година (45). Кај сите возрасни структури забележително е зголемувањето на невработеноста кај Ромките.

Број на невработени Ромки
според возрастна структура
на ниво на Град Скопје

РОМКИТЕ И ИСКОРИСТЕНОСТА НА АКТИВНИТЕ МЕРКИ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

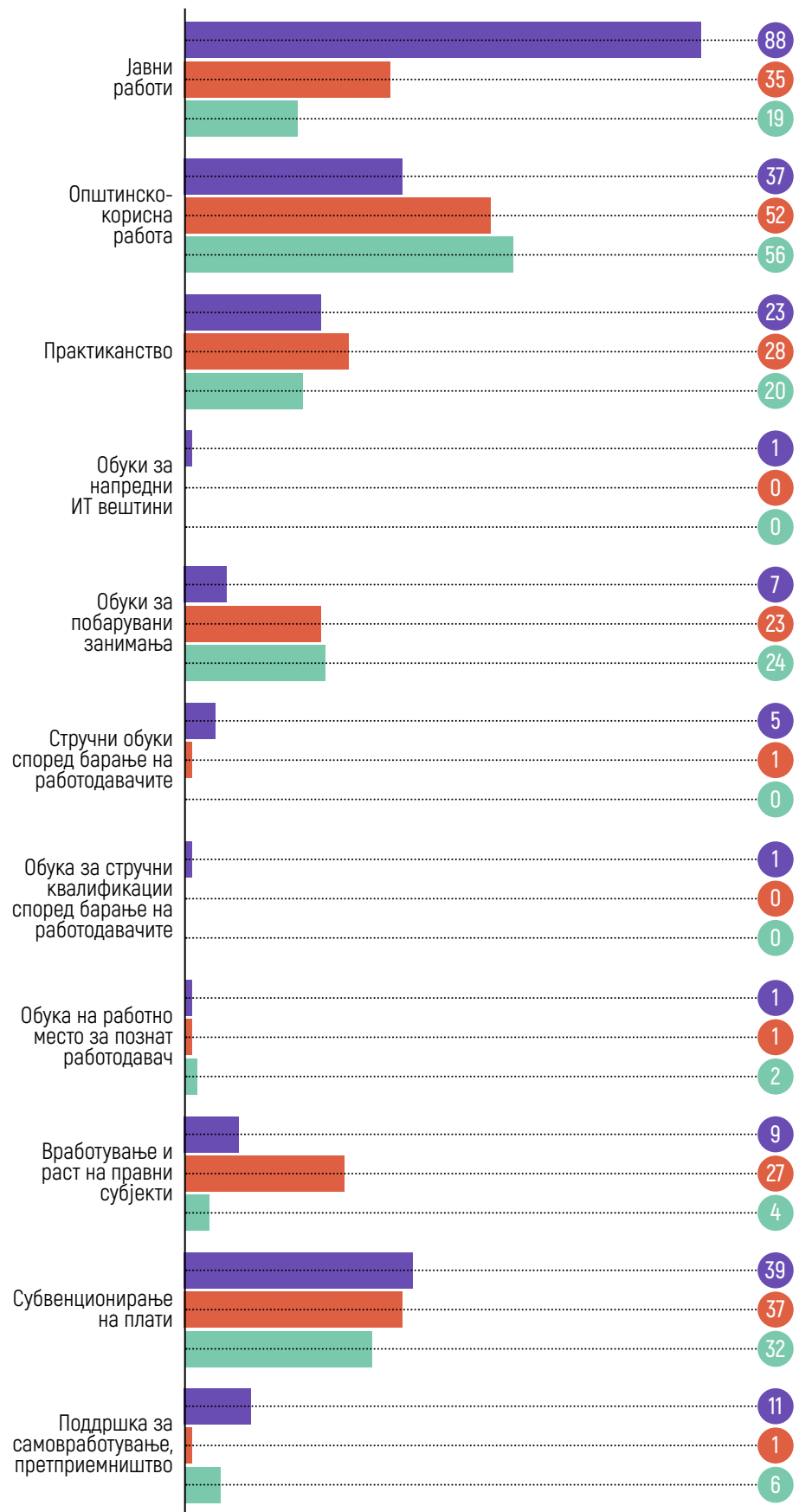
Националниот оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги за пазарот на трудот за 2021 година вклучува вкупно 18 мерки и програми за вклучување на невработените лица на пазарот на труд.

Во Оперативниот план Ромките се споменати како посебна целна група во 6 од вкупно 18 мерки. Станува збор за мерките: 1. Поддршка за самовработување (претприемништво), каде се настојува да се опфатат 50 Роми; 2.1. Субвенционирање на плати, каде се настојува да се опфатат 120 Роми; 2.2. Вработување и раст на правни субјекти, каде се настојува да се опфатат 40 Роми; 3.1. Обука на работно место за познат работодавач, со опфат од 15 Роми; со мерката 3.3. Обука за побарувани занимања предвидено е да се опфатат 40 Роми; со мерката 6. Јавни работи од вкупно предвидени 1.050 лица корисници се настојува 200 да се Роми.

Во текот на 2021 година, вкупно 11.292 регистрирани невработени лица искористиле некоја од националните мерки за вработување. Од овие корисници вкупно 589 биле Роми (5,2 %), при што овој број е за 92 % зголемен во споредба со 2019 година (306 лица). Сепак, во однос на родовата застапеност, само 222 Ромки, или 2 %, користеле мерка за вработување од вкупниот број лица кои искористиле некоја од мерките. Иако има зголемување на искористеноста на мерките од страна на Ромките за 31 % во споредба со 2019 година, сепак за 165 % повеќе Роми (589) биле дел од активните мерки. И покрај тоа што бројот Ромки кои биле дел од активните мерки од година во година бележи минимално зголемување, сепак, кога ќе се земе предвид зголемената стапка на невработеност и зголемениот број на регистрирани невработени Ромки, овој број е повторно мал.

Споредба на
искористеност
на мерки од
Ромки од 2019
до 2021 година

■ 2021 г.
■ 2020 г.
■ 2019 г.

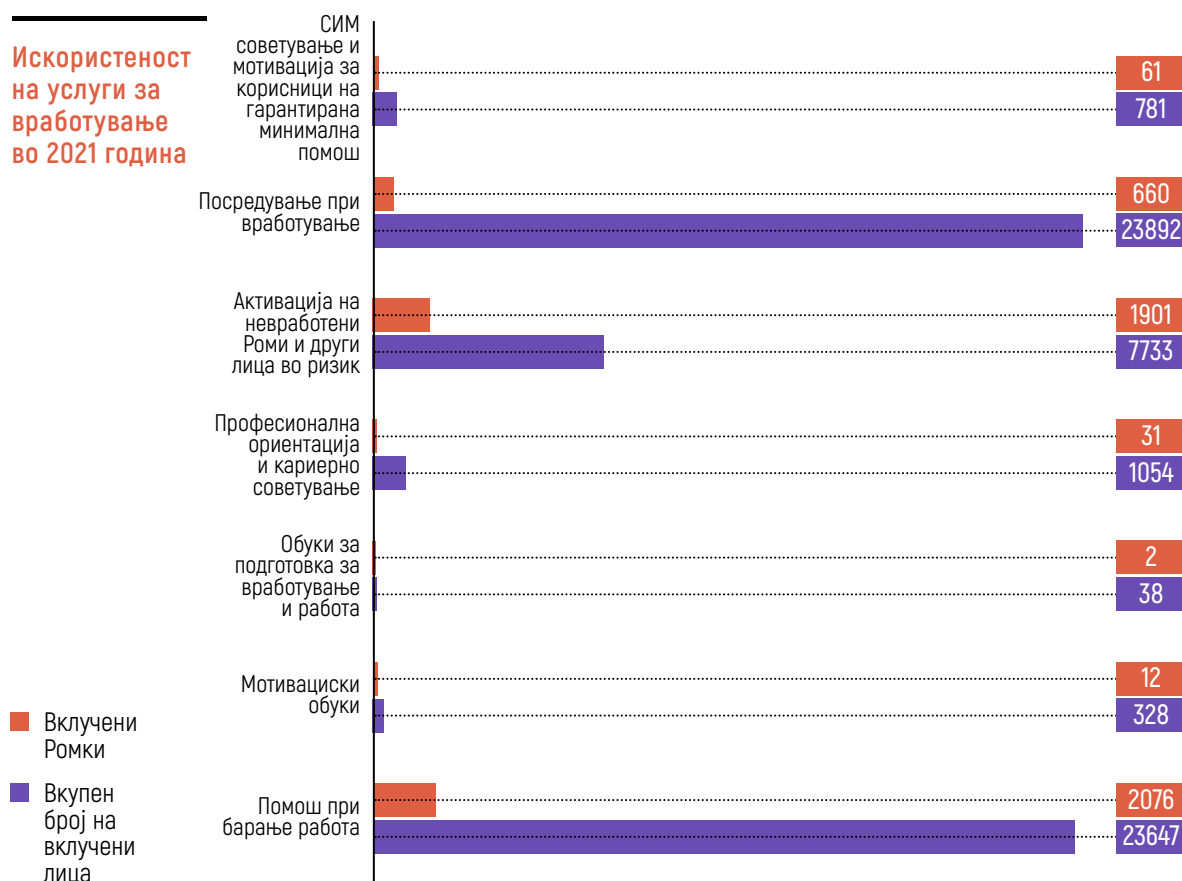
Во 2021 година најголема искористеност од мерките за вработување кај Ромките има во мерките Јавни работи (12 % или 88 Ромки), Општинско-корисна работа (7,4 % или 37 Ромки) и мерката Стручни обуки според барање на работодавачите (5,9 % или 5 Ромки). Додека, пак, најмала искористеност има кај мерките Поддршка за самовработување, претприемништво (0,6 % или 11 Ромки) и Практиканство (1,8 %, односно 23 Ромки). Само по една Ромка била дел од мерката Обука на работно место за познат работодавач, Обука за стручни квалификации според барање на работодавачите и Обука за напредни ИТ-вештини. Иако во Националниот оперативен план за вработување кај мерката Обука на работно место за познат работодавач е предвидено да се опфатат 15 Роми, сепак, вклучени биле 2 Роми и само една Ромка.

**Искористеност
на мерки од
Ромки за 2021 г.**

РОМКИТЕ И ИСКОРИСТЕНОСТА НА УСЛУГИТЕ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ НА ПАЗАРОТ НА ТРУДОТ

Преку услугите за вработување на невработени лица, како што се (1) помош при барање работа, (2) мотивациски обуки, (3) обуки за подготовка за вработување и работа, (4) професионална ориентација и кариерно советување, (5) активација на невработени Роми и други лица во ризик од социјално исклучување, (6) посредување при вработување, (7) СИМ-советување и мотивација за корисници на гарантирана минимална помош, во текот на 2021 година биле опфатени 4.743 Ромки од вкупно 57.473 лица корисници на овие услуги, односно 8 %.³ Најголем дел од услугите се побарани за помош при барање на работа од дури 2.076 (44 %) од Ромките, додека, пак, само 2 Ромки посетиле обуки за подготовка за вработување и работа. Во рамки на услугата Активација на невработени Роми и други лица во ризик од социјално исклучување, 93 (2 %) Ромки се директно вработени во приватниот сектор.

³ Невработените лица можат да бидат вклучени во една или повеќе различни услуги или во повеќе различни активности во рамките на една иста услуга – Агенција за вработување на Република Северна Македонија

Мотивациските обуки се реализираа во центрите за вработување како услуга од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2021 година. Целта на овие обуки е да се зголеми информираноста и мотивацијата на невработените лица за вклучување во услугите и активните програми и мерки за вработување, за да се зајакнат нивните капацитети за активно барање работа. Во Центарот за вработување на Град Скопје беа одржани 6 мотивациски обуки, во кои беа вклучени 97 невработени лица, од кои само 12 Роми. Обуките ги спроведуваа вработените во Центарот, преку работилници во кои се обработуваа планираните содржини со програмата за овие обуки.

Со цел да се информираат невработените лица и да се мотивираат за вклучување во активните програми и мерки за вработување и услугите, Центарот за вработување на град Скопје во 2021 година организираше информативни средби со невработените лица за промовирање на активните програми и мерки за вработување од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2021 година. Беа организирани 6 инфо-средби со 73 лица. Целта на овие организирани настани со невработените лица беше да им се презентираат и промовираат активните програми и мерки за вработување од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2021 година, но и да се поттикнат невработените да се вклучат во процесот на активно барање работа преку користење на активните програми и мерки за вработување. Исто така, покрај организацијата на овие настани, невработените лица беа информирани за можностите за вклучување во мерките за вработување и преку сите услуги за невработените лица, секојдневни контакти со невработените во Центарот за вработување, преку веб-порталот на Агенцијата за вработување, преку печатени и електронски медиуми и др. Во текот на изминатата година, поради тешкотиите за организирање на групни средби и настани поради пандемијата на ковид-19, сите групни настани за промоција на активни мерки и услуги на терен, кои тековно се реализираа пред пандемијата, беа намалени од објективни причини и заради тоа во Општина Шуто Оризари не беа реализирани групни инфо-средби. Што се однесува до реализираните настани, како информативни средби со Роми, во текот на 2021 г. беа организирани 2 настани, од кои едниот беше онлајн, а другиот настан беше одржан во хотелот „Александар палас“, кои не беа во организација на Центарот за вработување на Град Скопје, но во нив активно учествуваше претставник од Центарот за вработување. Нема податоци колку Роми и Ромки учествувале на овие информативни средби.

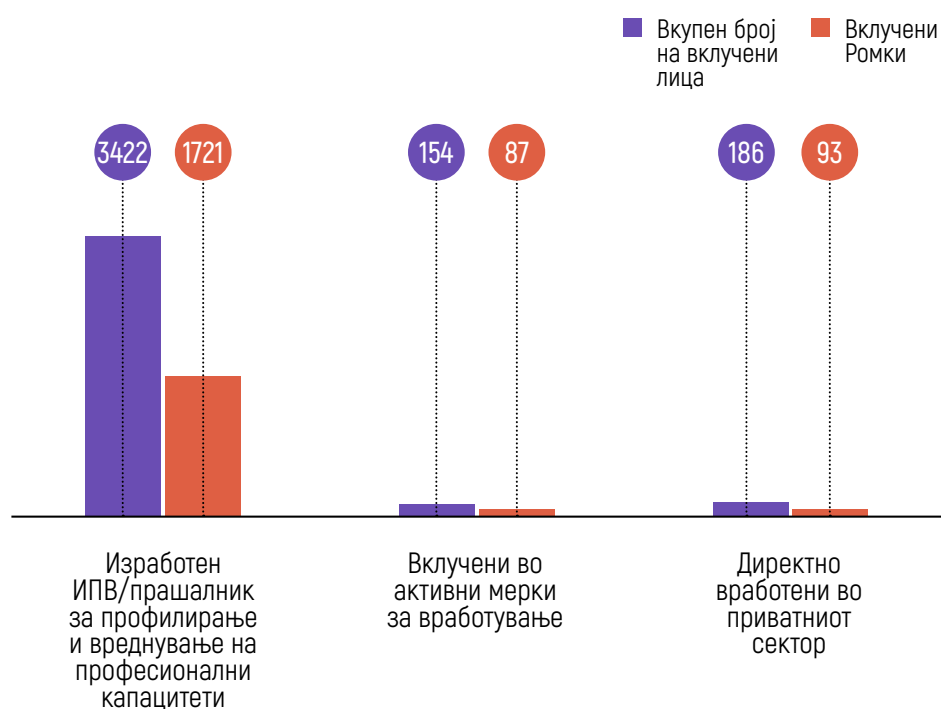
Што се однесува до соработката со општините, во текот на 2021 година, поради условите со ковид-19, таа беше базирана само врз реализација на две активни мерки: Општинско-корисна работа, при што беа вклучени општините Гази Баба, Кисела Вода, Аеродром, Град Скопје; како и Јавни работи во Општина Шуто Оризари. За таа цел, Центарот за вработување на Град Скопје не склучува Меморандуми за соработка, бидејќи мерките се реализираа како дел од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2021 година.

Во 2021 година вработените од центрите за вработување добиле обука за работа со невработените лица Роми, преку сите обуки што беа организирани за спроведување на мерките и услугите за вработување. Во тие обуки тие беа обучувани и за работа со невработените лица кои потешко се интегрираат на пазарот на трудот, меѓу кои се и невработените лица Роми (на пример, во рамките на програмата за обука за кариерно советување и др.).

Според добиените информации од Агенцијата за вработување, во Централната служба на АВРСМ се определени лица кои ги координираат активностите на АВРСМ за соработка со граѓански организации кои работат во сферата на вработувањето на Ромите – преку размена на податоци, активности за информирање на невработените лица, учество во заеднички проекти, настани, соработка за подготовка на информации и извештаи и др. Во соработка со други министерства и институции, во 2021 година претставници од АВРСМ редовно учествуваа во подготовка и спроведување на програми, проекти и други документи поврзани со подобрување на состојбата на Ромите, во работата на Националното координативно тело, како и во подготовката на Стратегијата за инклузија на Ромите 2022 – 2030 (во делот на подобрувањето на вработливоста и вработувањето на невработените Роми), како и во други активности поврзани со инклузија на Ромите. Лицата не се назначени со посебни решенија.

Со услугата за активација на невработени Роми и други лица во ризик од социјално исклучување, опфатени биле вкупно 7.733 лица, од кои 1.901 биле Ромки, односно 25 %. Од нив само 87 Ромки (4,6 %) успешно биле вклучени во активните мерки за вработување. Вкупно 93 Ромки се директно вработени во приватниот сектор.

Искористеност на услугата Активација на невработени Роми и други лица во ризик за 2021 година

Оваа услуга им овозможува на невработените лица да имаат пристап до тимот на ментори (вкупно 15, од кои 6 се во Скопје) кои се ангажирани во локалните заедници. Улогата на менторите е да ги мотивираат и редовно да ги информираат за можностите за вработувања или за подобрување на професионалните капацитети. Преку индивидуален пристап, менторите ги утврдуваат квалификациите, знаењата и вештините со кои располагаат лицата и понатаму ги упатуваат кон соодветните мерки и програми.

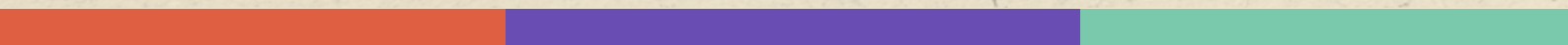
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Очигледно е дека економската, здравствената и енергетската криза ја продлабочи нееднаквоста на најранливите категории граѓани. Според податоците на Агенцијата за вработување, бројот на регистрирани невработени Ромки од 2019 до 2021 година се зголемил за 50 %. Вкупниот број на регистрирани невработени Ромки без образование или само со основно образование е непроменет и изнесува 94 %, при што претставува најголем предизвик за вклучување во мерките за вработување од Оперативниот план. Од друга страна, пак, кај Ромките со високо образование на национално ниво (10 Ромки) од 2019 година пораснал за 50 % (15 Ромки) во 2021 година на национално ниво. Од спроведеното истражување е забележан загрижувачки податок за пораст на невработеноста кај младите Ромки на возраст меѓу 20-24 години, за дури 137 %. А воедно, загрижува и порастот кај Ромките на возраст над 60 години, кај кои процентот се зголемил за 172 % во споредба со 2019 година. Во Националниот оперативен план за вработување за 2021 година Ромите се споменати како посебна целна група во 6 од вкупно 18 мерки. Само 222 Ромки, или 2 %, користеле мерка за вработување од вкупниот број лица кои искористиле некоја од мерките. Иако има зголемување на искористеноста на мерките од страна на Ромките за 31 % во споредба со 2019 година (163 Ромки), сепак, за 165 % повеќе Роми (589) биле дел од активните мерки. И покрај тоа што бројот на Ромки кои биле дел од активните мерки од година во година бележи минимално зголемување, сепак, кога ќе се земе предвид зголемената стапка на невработеност и зголемениот број на регистрирани невработени Ромки, овој број е повторно мал и не придонесува за намалување на нивната невработеност. Најголема искористеност од мерките за вработување кај Ромките има во мерките Јавни работи (12 % или 88 Ромки) и Општинско-корисна работа (7,4 % или 37 Ромки). Иако во Националниот оперативен план за вработување кај мерката Обука на работно место за познат работодавач е предвидено да се опфатат 15 Роми, сепак, вклучени биле 2 Роми и само една Ромка. Што се однесува до услугите за вработување, во текот на 2021 година биле опфатени 4.743 Ромки од вкупно 57.473 лица корисници на овие услуги, односно 8 %. ⁴ Најголем дел од услугите се побарани за помош при барање на работа, од дури 2.076 (44 %) од Ромките, додека, пак, само 2 Ромки посетиле обуки за подготовка за вработување и работа.

⁴ Невработените лица можат да бидат вклучени во една или во повеќе различни услуги, или во повеќе различни активности во рамките на една иста услуга – Агенција за вработување на Република Северна Македонија

ПРЕПОРАКИ

- ➔ Усвојување и интегрирање на пилот-мерките за вработување на Ромките во Националниот оперативен план за 2023 година и обезбедување негова имплементација;
- ➔ Воспоставување на системот за валидација на неформалното и информалното учење, со изменување и дополнување на Законот за образование на возрасни;
- ➔ Усвојување политики (акциони планови) на локалната самоуправа за зголемување на учеството на Ромките на пазарот на трудот и распределба на општинските буџети за успешно спроведување;
- ➔ Да се воведат итни промени во начинот на информирање и проследување на информациите до барателите на работа, особено до оние кои не ја препознаваат АВРСМ како место за можности за користење на мерки и услуги за вработување.

www.hera.org.mk